

พิพิธภัณฑวัดบ้านปากน้ำ

แนะนำพิพิธภัณฑวัดบ้านปากน้ำ (ทุ่งสะพัง)
อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี

“พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปากน้ำ”

แนะนำพิพิธภัณฑ์วัดบ้านปากน้ำ (บุงสระพัง)
อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี

โครงการฟื้นฟูพิพิธภัณฑ์วัดบ้านปากน้ำ
ดำเนินงานโดย หลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

พิพิธภัณฑ์วัดบ้านปากน้ำ

แนะนำพิพิธภัณฑ์วัดบ้านปากน้ำ (บุ่งสระพัง) อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี
พิมพ์ครั้งแรก มิถุนายน 2554

ผู้เขียน

อ.ดร.สมศรี ชัยวนิชยา
ประธานหลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์
อ.ดร.เมธิ เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ
อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์

กองบรรณาธิการ

อ.สัมพันธ์ สุวรรณเลิศ
อ.ดร.วรรณภา ชำนาญกิจ
อ.ดร.ทำนอง วงศ์พุทธ
อ.ชญานนท์ แสงศรีจันทร์

ออกแบบรูปเล่ม

อ.สัมพันธ์ สุวรรณเลิศ

ที่ปรึกษา

พระมหาวิมาน กนฺตสีโล
เจ้าอาวาสวัดบ้านปากน้ำ (บุ่งสระพัง)
รศ.ดร.นนิตย์ อีระวัฒนสุข
อธิการบดีมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
ผศ.ดร.สิทธิา เจนศิริศักดิ์
รักษาราชการแทนผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริการวิชาการ
ผศ.ดร.อินทิรา ชาฮีร์
คณบดีคณะศิลปศาสตร์

ภาพปก : พระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะวัตถุของพิพิธภัณฑ์วัดบ้านปากน้ำ (บุ่งสระพัง)

สารบัญ

สัมมนาเทียกถา	(4)
พระมหาวิมาน กนตสีโล	
สาส์นจากคณบดีคณะศิลปศาสตร์	(5)
ผศ.ดร.อินทรา ชาฮีร์	
เป้งบ้านปากน้ำ เป้งจ้อง เว้า เอ็น “พิพิธภัณฑบ้านปากน้ำ”	1
อ.ดร.สมศรี ชัยวนิชยา	
การทำทะเบียนและบัตรรายการพุทธศิลป์	31
อ.ดร.เมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ	
ประวัติผู้เขียน	46

สัมโมทนียกถา

พิพิธภัณฑสถานบ้านปากน้ำ(บุงสระพัง) ตั้งอยู่ที่วัดบ้านปากน้ำ ตำบลกุดลาด อำเภอเมืองฯ จังหวัดอุบลราชธานี ผู้ริเริ่มก่อตั้งคือพระมงคลธรรมวัฒน์ (บุญจันทร์ จตตสโล) อดีตเจ้าอาวาส ได้นำพาชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์วัตถุโบราณ เครื่องมือ เครื่องใช้เก่าแก่เอาไว้ที่วัดบ้านปากน้ำ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์สืบทอดให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา และเห็นคุณค่าของโบราณเก่าแก่ ซึ่งบรรพบุรุษได้ประดิษฐ์คิดค้น เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพทำมาหากิน เลี้ยงชีพ สิ่งเหล่านี้สื่อถึงภูมิปัญญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีของคนในท้องถิ่นที่ วิจิตรงดงามยิ่ง ชาวบ้านเล็งเห็นคุณค่าและความสำคัญจึงนำเอาโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ อันล้ำค่ามามอบให้แก่ทางวัด และทางวัดได้จัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมเอาไว้

กว่า 20 ปีที่ผ่านมา พิพิธภัณฑสถานวัดบ้านปากน้ำ ได้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ทาง ภูมิปัญญา ประวัติศาสตร์ที่สำคัญของนักเรียน นักศึกษา และผู้คนทั่วไปในละแวก ใกล้เคียง รวมถึงนักท่องเที่ยวจากถิ่นอื่นที่สนใจ แต่การบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานยังไม่เป็น ระบบเท่าที่ควร เนื่องจากขาดบุคลากรที่มีประสบการณ์และความรู้

จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2553 พิพิธภัณฑสถานวัดบ้านปากน้ำ ได้รับการสนับสนุนจาก คณะอาจารย์ นักวิชาการ ผู้มีความรู้ เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาบริหารจัดการ จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี นำโดยอาจารย์ ดร.สมศรี ชัยวงษ์ชา พร้อมคณะเข้ามา ช่วยเหลือ ฟื้นฟูระบบการบริหารจัดการใหม่จนพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านปากน้ำน่าดู น่าชม มากยิ่งขึ้น สามารถถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เห็นอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล

ฉะนั้น ทางวัดบ้านปากน้ำ จึงขออนุโมทนาขอบคุณท่านคนบดี ที่ได้สนับสนุน ส่งเสริมบุคลากรในสังกัดให้มาทำงานนอกพื้นที่ และหวังว่าวัดบ้านปากน้ำจักได้รับความ อนุเคราะห์จากคณะศิลปศาสตร์เพื่อการพัฒนาวัดในโอกาสต่อไป

ขออนุโมทนา

พระมหาวิมาน กนตสีโล

เจ้าอาวาสวัดบ้านปากน้ำ

สาส์นคนบดีคณะศิลปศาสตร์

โครงการฟื้นฟูพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านปากน้ำ(บุ่งสระพัง) ตำบลกุดลาด อำเภอมือเือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นโครงการที่มุ่งหวังให้พิพิธภัณฑสถานวัดบ้านปากน้ำ เป็นฐานข้อมูลในการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นการส่งเสริมให้นักศึกษาคณาจารย์และชาวชุมชนวัดบ้านปากน้ำร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนในอดีตผ่านสิ่งที่สะสมและจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านปากน้ำ อันเป็นการบูรณาการให้นักศึกษาเข้าใจวิถีชีวิตของคนอุบลราชธานีในอดีต เนื่องจากได้มีการค้นพบพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง (หลวงพ่อเงิน) พระพุทธรูปอื่นๆ ในบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังพบว่าบริเวณดังกล่าวเป็นเนินดินกว้างและมีร่องรอยของซากอิฐคูเมืองเก่า การเข้าไปร่วมฟื้นฟูพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านปากน้ำ จึงเป็นการทำให้สิ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้รับการดูแลเป็นการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมอันล้ำค่าไว้ให้แก่สังคม

ในนามของคนบดีคณะศิลปศาสตร์ ใคร่ขอขอบคุณอาจารย์สมศรี ชัยวนิชยาและคณะที่เห็นความสำคัญของการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และได้สละเวลามาดำเนินการในโครงการนี้ ที่ทำให้สังคมและอนุชนรุ่นหลังเห็นถึงความสำคัญของคุณค่าทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การดำเนินโครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานที่ตอบสนองวิสัยทัศน์ทั้งของมหาวิทยาลัย และคณะศิลปศาสตร์ที่มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจตลอดจนการสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคม เห็นถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่น การจัดทำหนังสือแนะนำพิพิธภัณฑสถานวัดบ้านปากน้ำที่โครงการนี้จัดทำขึ้น ยังเป็นการแพร่หลายความรู้ให้แก่บุคคลทั่วไป ที่ทำให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอย่างดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อินทิรา ชาสีร์

คนบดีคณะศิลปศาสตร์

เบ็งบ้านปากน้ำ เบ็งบ้อง เว้า เอ็น “พิพิธภัณฑเบ็งบปากน้ำ”

สมศรี ชัยวณิชยา *

เว้าหน้า

บริเวณชุมชนเบ็งบปากน้ำแต่เดิมตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำที่ชาวบ้านเรียกว่าบุงสระพัง บริเวณดังกล่าวนี้สันนิษฐานว่า เคยเป็นที่ตั้งทัพหน้าของเจ้าพระวอ พระตาในช่วงที่อพยพหนีเจ้าสิริบุญสาร กษัตริย์เวียงจันทน์ กล่าวคือ พระครูพัฒนกิจวิมล หรือ พระมงคลธรรมวัฒน์ (บุญจันทร์ จตตสโล) เจ้าอาวาสขณะนั้น ได้ค้นพบพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง (หลวงพ่อเงิน) และพระพุทธรูปอื่นๆ ในบริเวณนี้เป็นจำนวนมาก (ปัจจุบันคือบริเวณวัดป่าพระพิมเณศ) อีกทั้งพบว่าบริเวณดังกล่าวเป็นเนินดินกว้างและมีร่องรอยของซากอิฐคูเมืองเก่า บริเวณรอบๆ วัดป่าพระพิมเณศ โดยเหตุนี้เองจึงเป็นแรงบันดาลใจให้พระครูพัฒนกิจวิมล (บุญจันทร์ จตตสโล) ได้ดำริจัดตั้งพิพิธภัณฑ ฃน วัดเบ็งบปากน้ำ

พิพิธภัณฑเบ็งบปากน้ำ จัดแสดงโบราณวัตถุซึ่งถูกค้นพบ ฃน บริเวณวัดป่าพระพิมเณศ มีอายุตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยขอมพระนคร อีกส่วนหนึ่งเป็นการจัดแสดงเครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวชุมชนวัดเบ็งบปากน้ำในอดีต เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานและชุมชน อันเป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์และโบราณคดี

เมื่อครั้งผู้เขียนได้ลงพื้นที่ในจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อปี พ.ศ.2551 เพื่อสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง พระมหาวิมาน กนตสโล ได้นำชมพิพิธภัณฑเบ็งบปากน้ำ ซึ่งกำลังเสื่อมโทรม ผู้เขียนจึงได้เสนอความเห็นว้า ควรจะฟื้นฟูพิพิธภัณฑแห่งนี้ให้ดีขึ้น และต่อมามหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ได้พิจารณาอนุมัติให้ดำเนินโครงการ “การฟื้นฟูพิพิธภัณฑท้องถิ่นวัดเบ็งบปากน้ำ” ซึ่งเป็นแผนงานทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2553

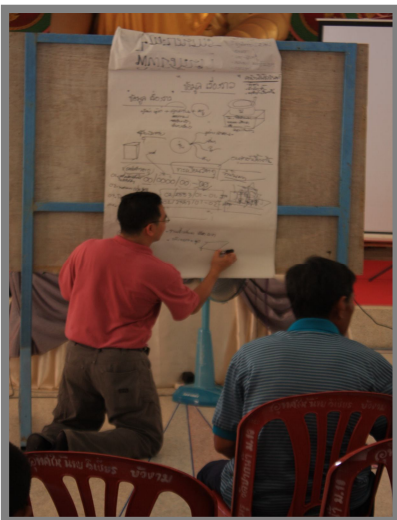
---

* อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

การดำเนินงานฟื้นฟูพิพิธภัณฑวัดบ้านปากน้ำ คณะกรรมการโครงการฯ ได้ดำเนินกิจกรรมมาโดยลำดับ เริ่มต้นจากการอบรมถวายความรู้แด่พระภิกษุ สามเณร และชาวชุมชนบ้านปากน้ำ เพื่อให้เข้าใจความหมายและความสำคัญของการบันทึกวิถีชีวิตของชาวชุมชนผ่านพิพิธภัณฑวัดบ้านปากน้ำ การระดมความคิดเห็นร่วมกับชาวชุมชนบ้านปากน้ำในการพัฒนาและรักษาพิพิธภัณฑวัดบ้านปากน้ำให้ยั่งยืน

ภาพกิจกรรม อ.ดร.สมศรี ชัยวงษ์ยา หัวหน้าโครงการกล่าวรายงานเปิดโครงการอบรมเชิงปฏิบัติการการฟื้นฟูพิพิธภัณฑวัดบ้านปากน้ำ วันเสาร์ที่ 3 เมษายน 2553

ภาพกิจกรรม อ.ทม เกตุวงศา
“ขั้นตอนการระดมความคิดเห็น” เพื่อนำไปสู่
การจัดการและการบริหารพิพิธภัณฑท้องถิ่น

รศ.วิณา วิสเพัญ บรรยายหัวข้อ
“เรื่อง การสืบสานมรดกวิถีชีวิตของคนอุบลราชธานี”
วันเสาร์ที่ 3 เมษายน 2553

ภาพกิจกรรม

“ขั้นตอนการถวายความรู้แด่
พระภิกษุ สามเณรและอบรม
แก่ชาวชุมชนบ้านปากน้ำ”
วันเสาร์ที่ 3 เมษายน 2553

กิจกรรมต่อมาคือ การซ่อมแซมวัตถุที่จัดแสดง การจัดทำตัวอย่างทะเบียนวัตถุในพิพิธภัณฑ์และการจัดแสดงวัตถุให้เป็นหมวดหมู่และเป็นระบบ อันจะทำให้เห็นภาพวิถีชีวิตชุมชนบ้านปากน้ำที่ดำเนินชีวิตแบบวิถีชาวนา วิถีชาวประมงพื้นบ้าน วิถีแห่งมรดกพื้นบ้าน เช่น การทอผ้าไหม การจักสานไม้ไผ่ การทำเทียนหมาก อันแสดงถึงภูมิปัญญาและศิลปะพื้นบ้านที่จักประมาณค่าไม่ได้

“อ.ดร.เมธี เมธาสีทธิ สุขสำเร็จ ประชุมชี้แจงและทำความเข้าใจแก่นักศึกษาหลักสูตร
สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ซึ่งเป็น
คณะทำงานก่อนลงมือปฏิบัติงาน”วันพฤหัสบดีที่ 15 กรกฎาคม 2553

ภาพขั้นตอนการเคลื่อนย้าย
และทำความสะอาดศิลปวัตถุ

ภาพขั้นตอนการจัดทำทะเบียนวัตถุ

ภาพขั้นตอนการวางศิลปวัตถุภายในพิพิธภัณฑ์
วันเสาร์ที่ 29 กรกฎาคม 2553

เว้าภูมิหลังบ้านปากน้ำ

ภาพบริเวณที่ตั้งบ้านปากน้ำในอดีตติดกับแม่น้ำมูล

ตามคำบอกเล่าของชาวบ้านปากน้ำ เล่าว่าบ้านปากน้ำมีการตั้งชุมชนสืบเนื่องมาเป็นเวลาถึง 200 กว่าปี โดยคนกลุ่มแรกที่มาตั้งชุมชนคือกลุ่มของตานเตร ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มเจ้าพระวอ เจ้าพระตาที่อพยพหนีภัยสงครามจากการสู้รบระหว่างพระเจ้าสิริบุญสาร กษัตริย์เวียงจันทน์ กับกลุ่มเจ้าพระวอ เจ้าพระตา กลุ่มของตานเตรที่อพยพมามีประมาณ 5-6 ครอบครัว

การตั้งชุมชนเริ่มแรกได้ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำมูล ปัจจุบันคือบริเวณที่เรียกว่า ปากบุงสระพัง หรือบุงสระพัง คำว่า ปาก หมายถึงบริเวณที่จบกับแม่น้ำ ส่วนคำว่า “บุงสระพัง” มีนิทานและเรื่องเล่าอธิบายความหมาย 2 เรื่อง¹

¹ ข้อมูลจาก เหมวรรณ เหมนัค และพลวิเชียร ภูทองไชย, โครงการวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ริมแม่น้ำมูลและแม่น้ำสาขา ในจังหวัดอุบลราชธานี : กรณีศึกษาหาดบุงสระพัง ตำบลกุตุลลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี,” (อยู่ระหว่างการดำเนินการวิจัย).

1. นิทานเรื่องปู่พื้มกับย่าแก้ว เนื้อหาได้เล่าว่า ปู่พื้มมีอวัยวะเพศที่ใหญ่มากจึงเรียกว่าปู่พื้ม(โ _ ยเหล็ก) ส่วนย่าแก้วภรรยา นั้นเรียกว่าย่าแก้ว(_ หลวง) อยู่มาวันหนึ่งย่าแก้วได้หายตัวไป ปู่พื้มพยายามตามหาแต่หาได้ก็ไม่พบ ปู่พื้มจึงนำอวัยวะเพศของตนออกมาแทงลงพื้นเพื่อหานางแก้ว บริเวณที่ปู่พื้มใช้อวัยวะเพศแทงลงไปในนั้นกลายเป็นบึง ชาวบ้านเรียกว่า “บึงสะทัง” คำว่า “ทัง” แปลว่าแทง และต่อมาออกเสียงเพี้ยนเป็น “บึงสระพัง” *

ในบันทึกการเดินทางของ เอเจียน แอมอนิเย² นักสำรวจจาริกเขมรชาวฝรั่งเศสที่ได้เดินทางผ่านลำน้ำมูลและลำน้ำโขงในเมืองอุบลราชธานีและจำปาศักดิ์ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้บันทึกการเดินทางบริเวณบึงสะทัง (Boung Sathang) ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้ตัวเมืองอุบลราชธานี ซึ่งเล่าว่า บึงสะทัง (Boung Sathang) นั้นไม่มีน้ำเลยในฤดูแล้ง เปิดโอกาสให้คนทำนาได้ในบริเวณดังกล่าวในฤดูแล้ง ซึ่งพวกเขมรเรียกว่า “แซรปรัง” (Sre Prang) และคนลาวเรียกว่า “นาแซง” (Na Seng) พวกเราผ่านบ้านท่าช้างทางด้านซ้าย หมู่บ้านนี้มีวัด 1 วัด และกระท่อม 15 หลัง อยู่ห่างจากน้ำมูลประมาณ 2 ไมล์ ประมาณบ่าย 4 โมงเย็น พวกเราหยุดพักผ่อนนอนที่ริมบ้านบัวลอม (Ban Boua Lom) (น่าจะหมายถึงบ้านบัวเทิงในปัจจุบัน) **

2. เรื่องเล่าเกี่ยวกับช้างและหมู่บ้าน มีเนื้อความเล่าว่า แต่เดิมบริเวณแถบตำบลกุดลาดมีช้างป่ามาอาศัยอยู่และมีชื่อสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับช้าง เช่น มีหมู่บ้านชื่อบ้านท่าช้าง (อยู่ทางทิศใต้ของหมู่บ้านปากน้ำ) ซึ่งเป็นบริเวณที่ช้างใช้เป็นเส้นทางเดินลงไปยังแม่น้ำมูลและข้ามไปมาระหว่างสองฝั่งแม่น้ำ และมีอีกบริเวณหนึ่ง ที่เรียกว่า คำช้างตาย (คำ คือ น้ำขุ่น) มีเรื่องเล่าว่ามีช้างมาตายที่ตรงนั้นจึงได้ชื่อว่า “คำช้างตาย” และบริเวณ “บึงสระพัง” ก็มีที่มาเกี่ยวกับช้างคือ เป็นบริเวณที่ช้างป่าลงมาเล่นน้ำประจำและชาวบ้านจึงเรียกบริเวณนี้ว่า “บึงช้างพัง” ต่อมาออกเสียงเพี้ยนเป็น “บึงสระพัง”

การดำรงวิถีชีวิตของชาวชุมชนเริ่มแรกคือ การจับปลาจากแม่น้ำมูล ทำนา เลี้ยงสัตว์ ปลูกฝ้าย ปลูกปอ และทอผ้าเพื่อนำมาใช้สอยในชีวิตประจำวัน ซึ่งปัจจุบันชาวชุมชนยังคงดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมในการทำนา จับปลา เลี้ยงสัตว์

* สัมภาษณ์ พระมหาวิมาน กนต์สีโล, เจ้าอาวาสวัดบ้านปากน้ำ และคุณวิรุทธ อัมมานะ, 3 เมษายน 2553.

² เอเจียน แอมอนิเย, บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ.2438, แปลโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์ (เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการผลิตเอกสารส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน, 2521), หน้า 59.

** ความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ

ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลให้มีการย้ายหมู่บ้าน คือ เกิดโรคระบาด(หาลง) และ น้ำท่วม ส่งผลให้ชาวชุมชนต้องย้ายบ้านเรือนจากบริเวณริมฝั่งแม่น้ำมูลบริเวณทุ่งสระพังขึ้นมาทางทิศเหนือ คือบริเวณบ้านปากน้ำในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะเป็นโคกสูงที่น้ำท่วมไม่ถึง เมื่อแรกย้ายมาบริเวณนี้มีต้นไม้ใหญ่ที่สำคัญคือต้นกระบาก ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านใหม่ว่า “บ้านบาก” ตามลักษณะของชื่อต้นกระบาก

ใน พ.ศ.2529 ได้มีการเปลี่ยนแปลงชื่อหมู่บ้านเป็น “หมู่บ้านปากน้ำ” เพื่อให้สอดคล้องกับปากทุ่งสระพัง ซึ่งเป็นบึงที่บรรจบกับแม่น้ำมูล

ภูมิหลังของชาวบ้านปากน้ำข้างต้น พระครูพัฒนกิจวิมลหรือพระมงคลธรรมวัฒน์ (บุญจันทร์ จตตสลโล)³ ได้ใช้ศาลาการเปรียญวัดบ้านปากน้ำในการรวบรวมวัตถุโบราณ เครื่องมือ เครื่องใช้ของชุมชนบ้านปากน้ำ และต่อมาได้มีการพัฒนาขึ้นเป็นพิพิธภัณฑบ้านปากน้ำอันเป็นศูนย์การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน

ภาพวัดบ้านปากน้ำ (วัดทุ่งสระพัง) ตำบลกุตุลลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี
แหล่งที่มา : <http://bungsapang.com/history.html>

เบิ่งแน ! เบิ่งวิถีชีวิตบ้านปากน้ำใน “พิพิธภัณฑ์บ้านปากน้ำ”

พิพิธภัณฑ์บ้านปากน้ำเป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงข้าวของ เครื่องใช้ อุปกรณ์ในการดำรงชีวิตอันแสดงให้เห็นถึงวิถีของชาวชุมชนบ้านปากน้ำในอดีตสืบมาปัจจุบัน บุคคลสำคัญที่ก่อตั้งพิพิธภัณฑ์นี้คือพระครูพัฒนกิจวิมล หรือพระมงคลธรรมวัฒน์ (บุญจันทร์ จตตสโล) อดีตเจ้าอาวาสวัดบ้านปากน้ำ (ท่านได้ละสังขารเมื่อ พ.ศ.2550)

ปัจจุบันมีการปรับปรุงจัดแสดงวัตถุโบราณที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวชุมชนบ้านปากน้ำและบ่งสระพังดังนี้

เป้ง วิถีเฮ็ดนา

ภาพคันไถ

เครื่องสีข้าวแรงมือ
เครื่องมือสำหรับสีข้าวเปลือก

กระบอม
ถาดผึ่งข้าวเหนียวสุกจากหวดนี้

ขอหลอด

กระดิ่งวัว ควาย

ลักษณะจันทร์เสี้ยวสำหรับแขวนคอวัว

ลักษณะสี่เหลี่ยมสำหรับแขวนคอควาย

กูปแมงดา
คือหมวกกันแดด กันฝน
มักใช้ตอนออกไปทำนา ทำไร่

กระบุง

ภาชนะสำหรับใส่ข้าวสาร ข้าวเปลือก

กระติบข้าวเหนียวหลากหลายรูปร่าง
ภาชนะใส่ข้าวเหนียวที่นึ่งสุกแล้ว

ครูดักน้ำ ภาชนะดักน้ำจักสานด้วยไม้ไผ่แล้วใช้ขนทาจนทั่วเมื่อนำไปดักน้ำ น้ำจะไม่รั่ว

งอนไถและผานไถ
เครื่องมือพรวนดินเพื่อหว่านข้าว
และไถกลบเมล็ดข้าว
คราด
เป็นเครื่องมือในการทำนา
โดยจะไถก่อนแล้วจึงใช้คราดพรวนดิน
อีกครั้ง

เชือกปะกา ทำจากหนังวัว หนังควายนำมาขัดเป็นเกลียวเชือก
ใช้สำหรับผูกควายตัวผู้ที่คอขึ้นเต็ม (ควายวัยรุ่นที่โตเต็มวัย)

เบิง วิธีประมงพื้นบ้าน

เบิง เครื่องมือสำหรับตกแห

ตุ้มดักปลาชิว
เครื่องมือจับปลาขนาดเล็ก
เช่น ปลาชิวตามบริเวณ
น้ำตื้นหรือทุ่งนา

ตุ้มลาน

เครื่องมือสำหรับดักปลา
คล้ายตุ้มดักปลา มีหลายขนาดใช้จับ
ปลาตัวเล็ก เช่น ปลาสร้อย

ตุ้มดักปลา

เครื่องมือสำหรับดักปลาตัวใหญ่เช่น
ปลาไน มีลักษณะคล้าย กรงนก มีฝา
ปิดเป็นรูปสามเหลี่ยมด้านล่าง

จันตักปลา

เครื่องมือจับปลาช่อน
มักนำไปไว้ตามร่องน้ำ
ตามคันนาหรือหนองน้ำ

บังลั่น หรือ เวียน

เครื่องมือสำหรับจับปลาไหล
ทำจากบ้องไม้ไผ่ผ่าไปวางตามตม
ที่เป็นแหล่งอาศัยของปลาไหล

แต่
ซี่ไม้ไผ่ผูกเป็นแผ่นใช้
สำหรับปิดปากครุπέ

ครุπέ
อุปกรณ์สำหรับใส่ปลาไหล

ส้อม
เครื่องมือสำหรับจับปลาน้ำตื้นตาม
หนองน้ำ หรือท้องนา

เบ็ง วิธีพรวนป่า

หน้าแก้ง เครื่องมือประเภทเดียวกับธนูหรือหน้าไม้แต่มีขนาดเล็กกว่าใช้สำหรับยิงนก หนู

นาธนู

เครื่องมือประเภทเดียวกับธนูหรือหน้าไม้ แต่มีขนาดเล็กกว่ามีเพียงคันไม้ไผ่และสายหนังพันสองปลาย 2 ข้างคันไม้ไผ่ ใช้สำหรับยิงหนู กบ

โองไฟ

เครื่องมือสำหรับจับกระบอง (ได้)
มีฐานสำหรับรองรับกระบองหรือชี้ได้
ในอดีตกระบองหรือได้ใช้แทนตะเกียง
เพื่อส่องแสงสว่างในเวลากลางคืน
นอกจากนี้โองไฟในอดีตยังใช้เป็นไฟ
ฉายสำหรับหาปลา กบในเวลาค่ำคืน
อีกด้วย

โคมไฟแก๊ส เครื่องมือสำหรับใช้ส่องแสงหาปลา กบในเวลากลางคืนเป็นอุปกรณ์ที่ทำ
จากกระป๋องสังกะสีที่บรรจุแก๊ส(ที่ใช้สำหรับบ่มผลไม้) มีสายยางเล็กๆ ต่อกับอุปกรณ์
อีกชิ้นที่มีลักษณะคล้ายไฟรถยนต์ขนาดเล็ก

เบ็ญวี่ถึ ตำหูก ทอผ้า

จ้อ กระดังเลียงไหม

พวงหมาก

เครื่องมือแบบเดียวกับหลอดสายไหม
แต่มีอุปกรณ์เพิ่มขึ้น คือ ใบพายที่ทำ
ให้ปลายเป็นซี่กเพื่อช่วยในการ
สาวไหมให้เร็วขึ้น สะดวกขึ้น
ตัวกงล้อจะติดอยู่กับซี่กไม้ไผ่ที่ทำเป็น
รูปตัวยูหัวคว่ำ ด้านปลายจะนำลงไป
ปักในหม้อที่ใช้ต้มเปลือกไหม

อักษ
เครื่องมือสำหรับม้วนเส้นไหม

กระสวย
ไม้ใส่เส้นไหมสำหรับทอผ้า
ใช้ประกอบกับฟืมทอผ้า

กงแล่น หรือ ก่วงปอ
เครื่องมือสำหรับปั่นเส้นฝ้ายให้เป็นเส้น
เพื่อนำไปทอผ้า มีลักษณะคล้ายกงล้อมีซี่ไม้
ที่ทำเป็นซี่จับสำหรับหมุนกงล้อ

เปียฝ้าย เครื่องมือสำหรับปั่นปอให้เป็นเชือก

จิม
เครื่องมือสำหรับม้วนเส้นฝ้าย

ไม้กำพัน เครื่องมือสำหรับพันผ้า

ป่งปาน เครื่องมือสำหรับปั่นเส้นฝ้าย

อ้าวฝ้าย เครื่องมือสำหรับปั่นหลอดสำหรับสาวไหมให้เป็นเส้น

หลอดสาวไหม
เครื่องมือที่ใช้สำหรับสาว
เส้นไหมจากเปลือกไหม
ที่ต้มอยู่ในหม้อดิน
มีลักษณะคล้ายกังหัน
มีขาเดียวตั้งตรง เมื่อต้องการจะ
สาวไหมจะนำไปปักลงในหม้อ
ดินที่ใช้ต้มเปลือกไหม

พืม เครื่องมือสำหรับทอผ้าไหมมีหลายขนาด คือ ขนาดเล็กใช้สำหรับ
ทำเชิงขึ้นผ้านุ่ง ส่วนขนาดใหญ่ใช้สำหรับทอผ้าผืนใหญ่

วิถีกินหมาก

เขียนหมาก คือภาชนะใส่หมากพลู วัสดุทำจากไม้มีลักษณะแตกต่างจากภาชนะอื่น คือมีรูปทรงเป็นสี่เหลี่ยมปากบาน 2 ด้านประกบกันโดยมีมือไม้คั่น ส่วนลวดลายจะมีลายดอกไม้ลายเรขาคณิต นอกจากนี้ยังพบมีลักษณะกลมใหญ่มีแบ่งเป็นช่องไว้สำหรับวางเครื่องใช้เครื่องหมากพลู

บทส่งท้าย

แม้ว่าพิพิธภัณฑวัดบ้านปากน้ำจะเป็นพิพิธภัณฑท้องถิ่นประจำบ้านที่เรียบง่ายตามวิถีชีวิตชาวชุมชน แต่ก็เป็พิพิธภัณฑที่มีเสน่ห์เพราะเป็นสถานที่เก็บความทรงจำ และเป็นแหล่งการเรียนรู้ชุมชนที่ทั้งชาวบ้านและชาววัดร่วมแรงร่วมใจกันสานฝันและสร้างสรรค์ในการรวบรวมวัตถุที่เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตรประจำวันของคนบ้านปากน้ำในอดีตนับเนื่องมาถึงปัจจุบัน อันเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ชาวชุมชนและสาธารณชนที่เข้ามาชมให้เล่าขาน เบิ่งจ้องและว่าเอ็นกันต่อไปไม่รู้จบสิ้น

บรรณานุกรม

ญาณวชิระ. **ประทีปแห่งแม่มูล**. กรุงเทพฯ : วชิราสำนักพิมพ์, 2549.

เหมวรรณ เหมะนัค และพลวิเชียร ภูทองไชย. โครงการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน **ริมแม่น้ำมูลและแม่น้ำสาขาในจังหวัดอุบลราชธานี : กรณีศึกษาหาดบุงสระพัง ตำบลกุตลาด อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี**. (อยู่ระหว่างดำเนินการวิจัย)

แอมอนิเย, เอเจียน. **บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง พ.ศ.2438**.

แปลโดย ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการผลิตเอกสารส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน, 2521.

สัมภาษณ์

วิมาน กนต์สีโล, พระมหา. เจ้าอาวาสวัดบ้านปากน้ำ. **สัมภาษณ์**, 3 เมษายน 2553.

วิริยธ อัมมานะ. ชาวชุมชนวัดบ้านปากน้ำ. **สัมภาษณ์**, 3 เมษายน 2553.

การทำทะเบียนและบัตรรายการพุทธศิลป์

เมธี เมธาสีทธิ สุขสำเร็จ *

งานพุทธศิลป์ เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ขึ้นมาอย่างวิจิตร ด้วยแรงศรัทธาในพุทธศาสนา ถือเป็นชิ้นงานที่ไม่สามารถตีเป็นราคาจำนวนเงินได้ และจัดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของมนุษย์ที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพชน อันแสดงถึงความรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมตลอดจนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเป็นชาติ วัฒนธรรมประเพณี และเป็นส่วนในการสร้างสรรค์เอกภาพทางสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้งานพุทธศิลป์เปรียบเสมือนสื่อที่เล่าเรื่องราวในอดีตให้ผู้คนในปัจจุบันได้รับรู้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสงวนรักษางานพุทธศิลป์ ตลอดจนโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุเหล่านี้ ให้คงอยู่ มิให้สูญหายไปจากผืนแผ่นดินไทย

ทะเบียนโบราณวัตถุ (Registration)

คือ หลักฐานเอกสารในรูปแบบบัญชีและให้ระบบเลขทะเบียนแก่โบราณวัตถุศิลปวัตถุ งานพุทธศิลป์ หรือชิ้นงานที่มีคุณค่า ซึ่งทางพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือเอกชน มีไว้ในครอบครอง โดยอาจเป็นวัตถุที่มีอยู่เดิม หรือได้รับมอบมาอีกต่อหนึ่ง

บัตรรายการโบราณวัตถุศิลปวัตถุ (Catalogue card)

คือ เอกสารที่บันทึกรายละเอียดของวัตถุ อาทิ ภาพถ่าย ชื่อวัตถุ อายุสมัย วัสดุที่ใช้ ประดิษฐ์ รูปแบบลักษณะ รูปแบบศิลปะ เทคนิคการตกแต่ง สภาพ ตำหนิ ขนาด ประวัติ ลักษณะหน้าที่การใช้ ตลอดจนที่มาของวัตถุ และข้อสันนิษฐาน เป็นต้น

ความสำคัญของทะเบียนโบราณวัตถุและบัตรรายการ

(Consequence of Registration and Cataloging)

ทะเบียนโบราณวัตถุและบัตรรายการ เป็นเอกสารสำคัญที่บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับประวัติที่มาและรายละเอียดของโบราณวัตถุศิลปวัตถุแต่ละชิ้น รวมทั้งเป็นบัญชีแสดงจำนวนรายการและภาพถ่ายของโบราณวัตถุศิลปวัตถุที่มีอยู่ภายในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งมีความสำคัญในหน้าที่ต่าง ๆ ดังนี้

---

* อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

- 1.เพื่อเป็นฐานข้อมูล สำหรับใช้ประกอบการศึกษา วิเคราะห์ วิจัย และประเมินคุณค่า
- 2.เพื่อเป็นข้อมูล สำหรับวางแผนงานในการอนุรักษ์ จัดแสดง เคลื่อนย้าย ฯลฯ
- 3.เพื่อเป็นเครื่องมือในการป้องกันการทุจริตภายในพิพิธภัณฑ์
- 4.เป็นหลักฐานสำคัญที่ใช้เป็นข้อพิสูจน์ทางกฎหมาย สำหรับใช้ติดตามและฟ้องร้องเรียกคืนวัตถุในกรณีที่ถูกโจรกรรม

ส่วนประกอบในบัญชีทะเบียนโบราณวัตถุ (Components of registration records)

ส่วนที่ 1 บัญชีทะเบียนโบราณวัตถุ

บัญชีทะเบียนโบราณวัตถุ คือบัญชีแสดงรายการโบราณวัตถุศิลปวัตถุทุกชิ้นที่อยู่ภายใต้ความครอบครองของพิพิธภัณฑ์ และเป็นบัญชีสำหรับใช้ควบคุมรายการวัตถุ ตามตู้จัดแสดง หรือในคลังพิพิธภัณฑ์ เพื่อประโยชน์ในการควบคุมดูแลและจัดทำบัญชีรายละเอียดเบื้องต้นก่อนที่จะมาลงทะเบียน หรือทำบัตรประจำวัตถุในขั้นตอนต่อไป

บัญชีทะเบียนโบราณวัตถุ ลักษณะเป็นสมุดหรือจัดทำเป็นสมุดปกแข็งขนาดกว้าง 13.5” ยาว 15” ตีตารางทั้งหน้าซ้ายและขวาเป็นหน้าคู่ ถอดออกเป็นแผ่นไม่ได้ เขียนรายการหน้าคู่ โดยไม่ให้ขีดฆ่าขูดลบ หากจำเป็นต้องขูดลบขีดฆ่า ให้ลงหมายเหตุเช่นชื่อกำกับไว้ให้ทราบสาเหตุการเปลี่ยนแก้ันั้นๆ ห้ามฉีกสมุดทะเบียนโดยเด็ดขาด การเขียนแยกตามปี พ.ศ. ที่ได้ลงทะเบียน สมุดทะเบียนต้องเก็บรักษาอย่างดี จะสูญหายไม่ได้

โดยภายในประกอบด้วยรายการต่างๆ คือประกอบไปด้วย

เลขที่ (No.)	เลขลำดับของวัตถุ
เลขทะเบียน (Regis. No.)	ระบบเลขประจำตัววัตถุ (ดูในระบบการให้เลขวัตถุ)
ชื่อวัตถุ (Object)	ใส่ชื่อวัตถุ
อายุสมัย (Period)	กำหนดอายุจากรูปแบบศิลปะตามหลักวิชาการที่ได้วินิจฉัยหรือพิจารณาแล้ว หรือหากสามารถระบุอายุปีพุทธศักราช/จุลศักราช ได้แน่ชัด (อายุที่ได้ถูกจารึกบนวัตถุนั้นๆ ซึ่งมักจะปรากฏในรูปของปีจุลศักราช) ก็ให้ใส่เป็นเลขปีดังกล่าว แต่ถ้าหากไม่สามารถกำหนดอายุจากรูปแบบศิลปะได้ ก็ให้เว้นว่างไว้จนกว่าจะมีผู้เชี่ยวชาญมากำหนด

วัสดุ (Materials)	วัสดุหลักที่ใช้ประดิษฐ์วัตถุนั้นๆ
ขนาด (Size)	ขนาดและน้ำหนัก (ในกรณีของโลหะประเภททองคำและเงิน)
ที่มา (Provenance)	การได้มาของวัตถุในกรณีเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่น และสถานที่เก็บรักษาในปัจจุบัน
หมายเหตุ (Note)	ข้อสันนิษฐานของวัตถุชิ้นนั้น ๆ ตลอดจนสิ่งที่พบบนวัตถุจากการดำเนินงาน อาทิ เลขทะเบียนเดิมของวัตถุ จารึก ลักษณะและหน้าที่การใช้งาน ฯลฯ

ตัวอย่าง บัญชีทะเบียนโบราณวัตถุ

เลขที่	เลขทะเบียน	ชื่อวัตถุ	อายุสมัย	วัสดุ	ขนาด	ที่มา	หมายเหตุ

ส่วนที่ 2 ระบบการให้เลขวัตถุและการเขียนเลขทะเบียนลงบนโบราณวัตถุศิลปวัตถุ

ระบบการให้เลขวัตถุ (The Numbering System)

วัตถุทุกชิ้นในพิพิธภัณฑ์ จำเป็นจะต้องมีเลขทะเบียนประจำวัตถุ เพื่อเป็นเลขเรียกวัตถุ และใช้อ้างอิง สำหรับใช้จัดทำบรรณรายการและบัญชีทะเบียนโบราณวัตถุ โดยเลขทะเบียน ประจำวัตถุนี้ต้องเป็นเลขที่ไม่ซ้ำกัน ซึ่งมีลักษณะดังนี้

อักษรย่อจังหวัด. อักษรย่ออำเภอ

อักษรย่อพิพิธภัณฑ์/ ปี / ลำดับที่

ตัวอย่าง

อบ. ม.

วปน./ 2553 /001

- บรรทัดที่ 1

อักษรย่อ ของชื่อ จังหวัด และ อำเภอ ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัด
(ในที่นี้ อักษรย่อ อบ. หมายถึง จังหวัดอุบลราชธานี
ม. หมายถึง อำเภอเมือง)
- บรรทัดที่ 2

อักษรย่อ 3 ตัวแรก หมายถึง ชื่อย่อของพิพิธภัณฑหรือวัด

ตัวเลข 4 ตัว หมายถึง ปี พ.ศ. ที่ทำทะเบียน
ตัวเลข 3 ตัว หมายถึง ลำดับวัตถุของวัดที่ได้ทำ
ทะเบียนในปีนั้น ๆ ซึ่งจะให้
เลขเรียงลำดับไปจนสิ้นปี
เมื่อขึ้นพุทธศักราชใหม่
ก็จะเริ่มด้วยเลขชุดใหม่
- (ในที่นี้ อักษรย่อ วปน. หมายถึง วัดปากน้ำ
2553 หมายถึง ปีพุทธศักราช 2553 เป็นปีที่ทำทะเบียน
001 หมายถึง ลำดับทะเบียนวัตถุที่ 1 ของวัดปากน้ำ)

การเขียนเลขทะเบียนลงบนโบราณวัตถุศิลปวัตถุ

- การเขียนเลขทะเบียนลงบนโบราณวัตถุศิลปวัตถุ มีอยู่ 2 วิธีที่นิยมทำด้วยกันคือ
- 1.การเขียนลงบนโบราณวัตถุโดยตรง ซึ่งมีข้อกำหนดดังนี้

1.1 ควรพิถีพิถันรอบคอบและระมัดระวังอย่างดีที่สุด

1.2 ศึกษาวัตถุแต่ละชนิดก่อนจะเขียนลงบนวัตถุ ว่าสิ่งนี้จะไม่เกิดความเสียหายต่อวัตถุ

1.3 การเขียนต้องติดแน่นถาวร ไม่ลบเลือนหรือลบง่าย

1.4 การเขียนต้องประณีตบรรจงและสวยงาม

1.5 พิจารณาตำแหน่งที่เหมาะสมในการเขียนเลขลงบนวัตถุแต่ละชิ้น โดยคำนึงถึงหลักดังนี้

1.5.1 เขียนเลขในที่มองไม่เห็นเด่นชัดจนเกินไป

1.5.2 ไม่ทำลายความงามความสำคัญของวัตถุ

1.5.3 ไม่ชุกซ้อนจนหาได้ยาก

1.5.4 ถ้าวัตถุที่มีขนาดหนักไม่ควรเขียนเลขที่ข้างใต้ เช่น โอ่ง ไห ขนาดใหญ่ หรือประติมากรรมขนาดใหญ่ เป็นต้น

- 1.5.5 ถ้าวัตถุขนาดเล็กควรเขียนใกล้ฐาน
- 1.6 พิจารณานาของตัวเลขที่เขียน โดยขนาดเล็กใหญ่ตามขนาดของวัตถุ
- 1.7 หากวัตถุนั้นมีชิ้นส่วนที่แยกออกจากกันได้ เช่น ฝาปิด ฐานถอดได้ ก็ให้เขียนเลขทั้ง 2 ส่วน

ตัวอย่างการเขียนเลขทะเบียนลงบนศิลปวัตถุ บริเวณด้านใต้ฐานของเขียนหมาก

ตัวอย่างวิธีการเขียนเลขลงบนโบราณวัตถุศิลปวัตถุ¹

ชนิดหรือประเภทของวัตถุ	วัสดุในการเขียน	ตำแหน่งที่ควรเขียน	คำแนะนำพิเศษ
1. วัตถุประเภทโลหะ - สำริด - เครื่องเหล็ก - เครื่องทอง - เครื่องเงิน	สีน้ำมัน (สีขาวหรือดำ ขึ้นอยู่กับสีของวัตถุ)	1. ที่ฐาน 2. ข้างใต้ 3. ที่ที่ไม่สะดวกตาและ ใจจะเจ็บเกินไป	ใช้ฟู่กันขนอูฐและทาแลคเกอร์หรือน้ำมันเซลแล็กเพื่อป้องกันการลบเลือนหลังจากเขียนเลขบนวัตถุ
2. วัตถุดินเผาและเครื่องปั้นดินเผา - ชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผา - เครื่องถ้วยชามดินเผาเคลือบ - เครื่องปั้นดินเผา	- สีน้ำมันหรือหมึกอินเดียยอင့်ค์ - สีน้ำมัน (สีขาวหรือสีดำ)	เขียนด้านในของชิ้นส่วนที่ไม่มีลวดลาย ที่ฐานหรือข้างใต้ หรือที่ไม่สะดวกตา	ใช้ฟู่กันขนอูฐและทาแลคเกอร์หรือน้ำมันเซลแล็กเพื่อป้องกันการลบเลือนหลังจากเขียนเลขบนวัตถุ
- เครื่องปั้นดินเผา	- สีน้ำมัน (สีขาวหรือสีดำ)		เขียนเลขบนวัตถุ เมื่อแห้งแล้วทาแลคเกอร์หรือน้ำมันเซลแล็ก
3. วัตถุประเภทผ้า - เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย	เขียนหรือพิมพ์เลขวัตถุด้วยหมึกอินเดียยอင့်ค์บนผ้าลินินหรือเทปผ้าเย็บติด	ที่เหมาะสม เช่น ที่ขอบหรือริมผ้านด้านใน ถ้าเป็นผ้าพันคอเย็บด้านหลังตรงกลางถ้าเป็นสายรัดเอวเส้นที่ส่วนริมสุดด้านในทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชนิดของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย	ทาแลคเกอร์หรือน้ำมันเซลแล็กก่อนที่จะเขียนเลขลงบนวัตถุเพื่อป้องกันการหลุดลอก
- ผ้าทอ ผ้าพิมพ์ ผ้าไทย ผ้าขนสัตว์ ผ้าปัก		เขียนที่มุมด้านขวาด้านในของผ้า เมื่อเวลาผืนเก็บผ้าสามารถพับได้ง่าย	

¹ ปรับปรุงจาก สำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, คู่มือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2550), หน้า 31-33.

ชนิดหรือประเภทของวัตถุ	วัสดุในการเขียน	ตำแหน่งที่ควรเขียน	คำแนะนำพิเศษ
4. วัตถุประเภททำด้วยไม้	สีน้ำมัน (สีขาวหรือสีดำ)	เขียนในที่ที่เหมาะสม ไม่สะดุดตา หรือเด่นชัดเกินไป	ถ้าไม่มีอายุเก่า สภาพพูนหรือดูซึมได้ง่ายให้ทาน้ำมันวานิชหรือแอลแล็คก่อนที่จะเขียนเลขวัตถุลงบนไม้
5. เครื่องจักสาน	หมึกอินเดียอินคฺหรือสีน้ำมัน เขียนลงบนวัตถุหรือผูกบัตรติดวัตถุ	เขียนในที่ที่เหมาะสม ไม่สะดุดตา หรือเด่นชัดเกินไป	ถ้าไม่มีอายุเก่าสภาพพูนหรือดูซึมได้ง่าย ให้ทาน้ำมันวานิชหรือแอลแล็คก่อนที่จะเขียนเลขวัตถุลงบนไม้
6. หนังสือ	ใช้ดินสอ	ด้านในของหนังสือ หรือด้านหลังของปก	
- ใบลาน	ใช้ดินสอ เบอร์ 2 หรือ 2B	ด้านในมุมขวาของใบลานแต่ละใบ	
- กระดาษข่อย	ใช้ดินสอ เบอร์ 2 หรือ 2B		
- แผ่นภาพจากหนังสือ	ใช้ดินสอ เบอร์ 2 หรือ 2B	ด้านในมุมขวาของใบภาพ	
- หนังสือพิมพ์	ใช้ดินสอ เบอร์ 2 หรือ 2B	เขียนด้านในหลังมุมขวา	
7. เครื่องเรือน	สีน้ำมัน (สีขาวหรือสีดำ)	ถ้าเป็นตู้ไม้ ทับ เขียนที่ด้านล่างมุมขวาของด้านหลัง ถ้าเป็นเก้าอี้เขียนที่ฐานด้านหลังของขาซ้ายขวาของเก้าอี้ ถ้าเป็นโต๊ะเขียนที่ฐานขาโต๊ะ	ใช้แปรงขนอูฐหรือแปรงทาสีเขียนเลข และทำด้วยแลคเกอร์ หรือน้ำมันแอลแล็ค
8. ประติมากรรมต่างๆ	สีน้ำมัน (สีขาวหรือสีดำ)	ถ้าเป็นวัตถุขนาดใหญ่ เขียนด้านล่างใกล้ฐานสามารถมองเห็นได้โดยไม่ต้องยก จับต้องวัตถุ ถ้าไม่มีฐาน ให้เขียนในที่ที่เหมาะสม ไม่ให้สะดุดตา เห็นชัดจนเกินไป	ทาแลคเกอร์หรือแอลแล็ค ป้องกันเลบลบเลื่อน
9. เครื่องอาวุธ	หมึกอินเดียอินคฺ	เขียนที่ด้านหรือส่วนที่มองไม่เด่นชัดเกินไป	
10. วัตถุที่ทำมาจากงาช้าง	สีน้ำมัน (สีขาวหรือสีดำ)	เขียนที่ฐานหรือด้านในหรือในที่ที่เหมาะสม ไม่ทำลายความสวยงามของวัตถุ	ทาแลคเกอร์หรือแอลแล็ค ป้องกันเลบลบเลื่อน

2.การทำบัตรประจำตัววัตถุ (Card file) เนื่องจากการเขียนเลขทะเบียนประจำวัตถุลงบนโบราณวัตถุโดยตรงอาจทำให้วัตถุนั้น ๆ เกิดความเสียหายได้ และถือเป็นการทำลายวัตถุอีกทางหนึ่งด้วย จึงได้เกิดวิธีอีกแบบหนึ่ง คือ การทำบัตรประจำตัววัตถุสำหรับนำไปผูกติดกับโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุนั้น ๆ เพื่อเป็นการทำเครื่องหมายให้แก่วัตถุ โดยบัตรประจำตัววัตถุมีลักษณะเป็นบัตรพลาสติก ทำจากแผ่นพลาสติกเจาะรูร้อยเชือกในลอน เพื่อนำไปผูกติดกับวัตถุ ซึ่งการทำบัตรประจำตัววัตถุควรคำนึงในเรื่องต่อไปนี้

- 2.1 การเขียนต้องติดแน่นถาวร ไม่ลบเลือนหรือลบง่าย
- 2.2 พิจารณาดำแหน่งที่เหมาะสมที่จะผูกบัตร
- 2.3 หากวัตถุนั้นมีส่วนที่แยกออกจากกันได้ เช่น ฝาปิด ฐานถอดได้ ก็ให้ผูกบัตรหรือติดบัตรทั้ง 2 ส่วน

การผูกบัตรประจำตัววัตถุควรคำนึงตำแหน่งที่เหมาะสม และบัตราก็ไม่เป็นที่สะดุดตาผู้ชม

บัตรรายการโบราณวัตถุศิลปวัตถุ (Catalogue)

ส่วนประกอบในบัตรรายการมีดังนี้

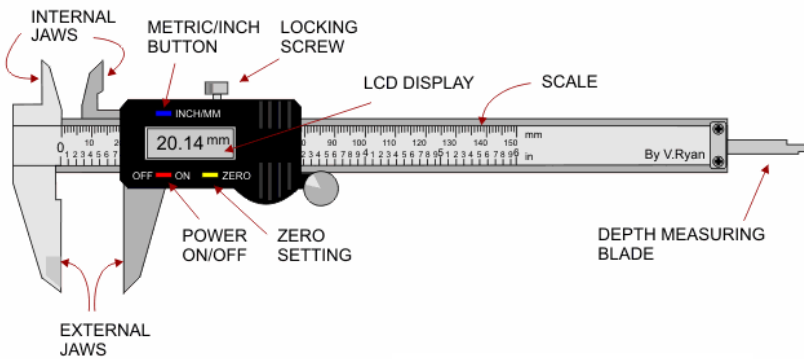
ภาพถ่าย	ควรถ่ายภาพทั้ง 4 ด้าน อย่างละเอียด โดยใส่แผ่นป้ายทะเบียนและมาตรวัดขนาด (Scale) ซึ่งอาจใช้แผ่นมาตรวัดแบบมาตรฐานหรือ วัตถุอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบขนาดของวัตถุที่ถูกถ่ายภาพ เช่น เทริญ ปากกา ขวดน้ำ และถ้าเป็นไปได้ควรถ่ายภาพโดยมีพื้นหลังว่าง
ชื่อวัตถุ	ชื่อวัตถุในแต่ละรายการ
อายุสมัย	กำหนดอายุจากรูปแบบศิลปะตามหลักวิชาการที่ได้วินิจฉัยหรือพิจารณาแล้ว หรือหากสามารถระบุอายุ ปีพุทธศักราช/จุลศักราช ได้แน่ชัด (อายุที่ได้ถูกจารึกบนวัตถุนั้น ๆ ซึ่งมักจะปรากฏในรูปของปีจุลศักราช) ก็ให้ใส่เป็นเลขปีดังกล่าว แต่ถ้าหากไม่สามารถกำหนดอายุจากรูปแบบศิลปะได้ ก็ให้เว้นว่างไว้จนกว่าจะมีผู้เชี่ยวชาญมากำหนด
วัสดุ	วัสดุหลักที่ใช้ประดิษฐ์วัตถุนั้น ๆ (ไม้ แก้ว สำริด ฯลฯ)
ลักษณะ	อธิบายลักษณะรายละเอียดของวัตถุ ตลอดจนรูปแบบลวดลายและเทคนิคการตกแต่ง
สภาพ	อธิบายสภาพของวัตถุที่ปรากฏตลอดจนลักษณะตำหนิที่เกิดจากการชำรุด
ขนาด	ขนาดและน้ำหนัก (ดูใน การวัดขนาดและชั่งน้ำหนัก)
ประวัติที่มา	การได้มาของวัตถุในกรณีเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่นและสถานที่เก็บรักษาในปัจจุบัน
หมายเหตุ	ข้อสันนิษฐานของวัตถุชิ้นนั้นๆ ตลอดจนสิ่งที่พบบนวัตถุจากการดำเนินงาน อาทิ เลขทะเบียนเดิมของวัตถุ จารึกลักษณะและหน้าที่การใช้งาน ฯลฯ

การวัดขนาดขนาดและชั่งน้ำหนัก

เครื่องมือในการวัด

- 1.สายเทปโลหะและผ้า
- 2.เครื่องวัดขนาดชนิดมีขาตั้ง วัดทั้งความสูงและความกว้างได้
- 3.ไม้วัดขนาดสามารถพับได้
- 4.เครื่องมือวัดเส้นผ่าศูนย์กลาง
- 5.เครื่องชั่งน้ำหนัก

ภาพเครื่องมือที่ใช้สำหรับการวัดขนาดขนาดและชั่งน้ำหนัก

หลักการวัดขนาดโบราณวัตถุศิลปวัตถุ

- 1.มาตราวัดที่ใช้คือ ระบบเมตริก วัดเป็นเซนติเมตร
- 2.การวัดมีหลักการที่แน่นอน คือ วัดส่วนที่สูงสุดของวัตถุ กว้างที่สุดของวัตถุ
- 3.การเก็บข้อมูลควรเริ่มต้นด้วยวัดความสูงเป็นสิ่งแรก ต่อไปคือ กว้าง หนา หรือเส้นผ่าศูนย์กลาง หากมีฐานจะต้องวัดความสูง กว้างของฐานด้วย
- 4.หากเป็นเครื่องทอง เครื่องเงิน อัญมณี เพชรพลอย ลูกปัด นอกจากวัดความสูงหรือความกว้าง หรือหนา หรือเส้นผ่าศูนย์กลางแล้ว จะต้องชั่งน้ำหนักด้วย
- 5. อักษรย่อและสัญลักษณ์ ในการวัดขนาด

ส.	หมายถึง	สูง
ก.	หมายถึง	กว้าง
ย.	หมายถึง	ยาว
ปก.	หมายถึง	ปากกว้าง [*]
สฟ.	หมายถึง	สูงพร้อมฝา ^{**}
φ	หมายถึง	เส้นผ่าศูนย์กลาง
สร.	หมายถึง	สูงพร้อมฐาน
ตก.	หมายถึง	หน้าตักกว้าง ^{***}
รูก.	หมายถึง	ฐานกว้าง
รูส.	หมายถึง	ฐานสูง

^{*} ใช้กับวัตถุประเภทถ้วย ชาม แจกัน ไห กระปุก ตลับ ฯลฯ

^{**} ใช้กับวัตถุที่มีฝาปิด

^{***} ใช้กับพระพุทธรูป

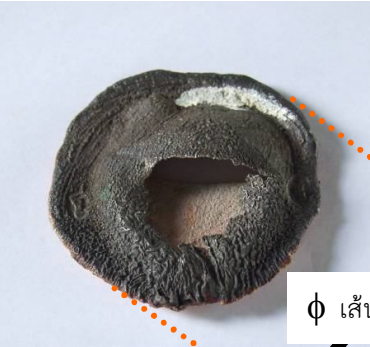
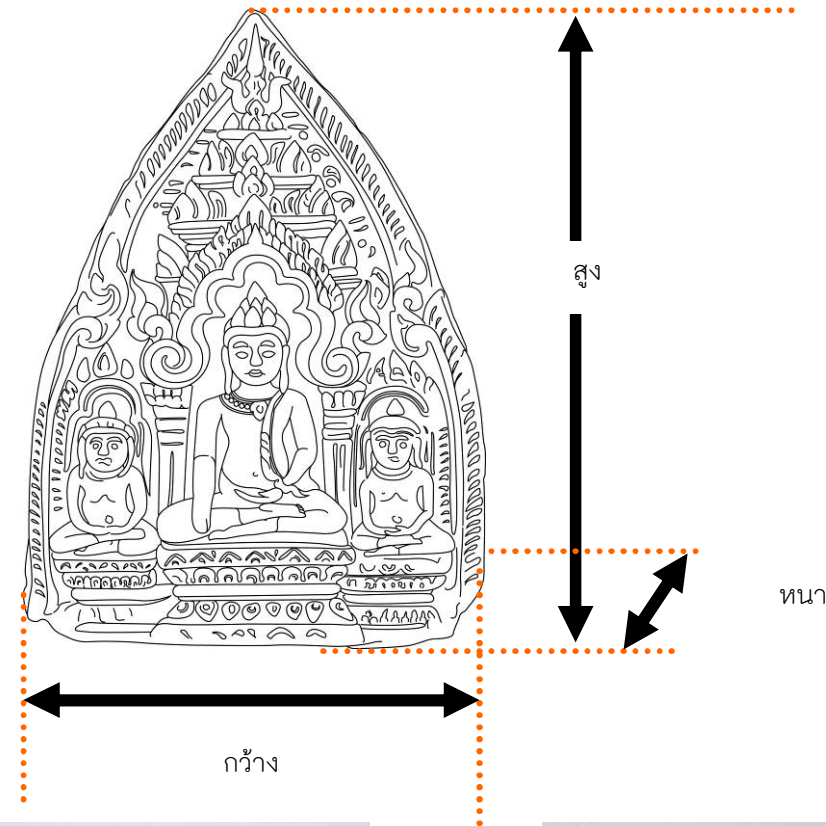
ตัวอย่างการวัดขนาดพระพุทธรูป 1

ตัวอย่างการวัดขนาดพระพุทธรูป 2

ตัวอย่างการวัดขนาดพระพิมพ์และเหรียญ

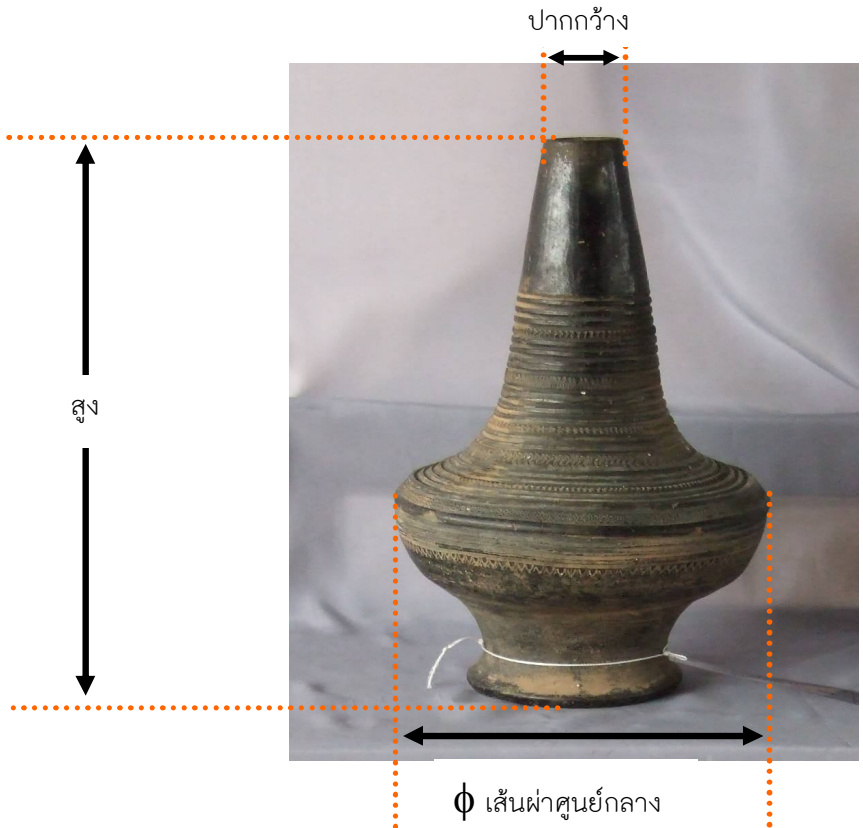
φ เส้นผ่าศูนย์กลาง

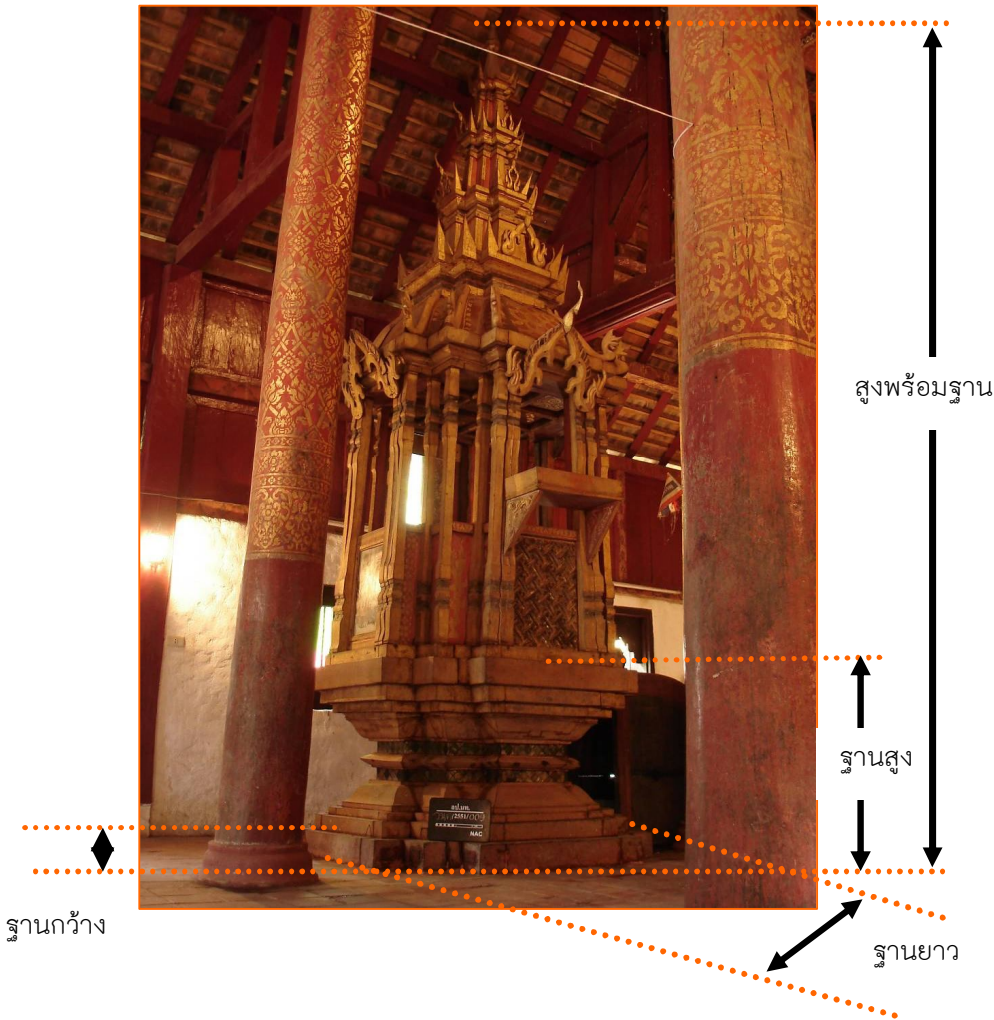
φ เส้นผ่าศูนย์กลาง

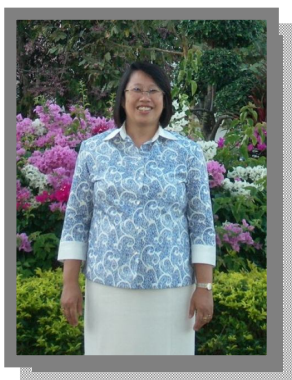
ตัวอย่างการวัดขนาดภาชนะ

ตัวอย่างการวัดขนาดงานพุทธศิลป์

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ - นามสกุล   นางสาวสมศรี ชัยวนิชยา
ตำแหน่งทางวิชาการ   อาจารย์
สถานที่ปฏิบัติงาน   หลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์
                                                คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
โทร. 0 4535 3700 ต่อ 3754

คุณวุฒิ   อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2548)
                  อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2535)
                  ศึกษาศาสตรบัณฑิต (สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยศิลปากร (2530)

ผลงานทางวิชาการ

- รายงานวิจัยเรื่องเงื่อนไขแห่งความขัดแย้ง : กรณีศึกษาเขื่อนปากมูล
- รายงานวิจัยเรื่องเปรียบเทียบเทคนิคการใช้สื่อการเรียนการสอนในรายวิชา 1432 100 มนุษย์กับอารยธรรมระหว่างภาคการศึกษาต้น ปีการศึกษา 2540 และภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2540
- รายงานวิจัยเรื่องการบริหารงานระบบคณะรัฐมนตรีตั้งแต่ พ.ศ. 2475-2520
- บทความวิชาการเรื่องพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง : พัฒนาการทางประวัติศาสตร์เมืองอุบลราชธานี ในงานประชุมทางวิชาการระดับชาติเรื่อง “เรื่องเล่าพระพุทธรูปศาสนา กับวัฒนธรรมไทย - ลาว” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2553
- พระแก้วพลี : พัฒนาการประวัติศาสตร์เมืองอุบลราชธานี ในงานสัมมนาทางวิชาการแม่น้ำโขง ณ นครพนม พ.ศ. 2553

ประสบการณ์การทำงาน

- ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
- ประธานหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ชื่อ - นามสกุล นายเมธี เมธาสิทธิ สุขสำเร็จ
 ตำแหน่งทางวิชาการ อาจารย์
 สถานที่ปฏิบัติงาน หลักสูตรสาขาวิชาประวัติศาสตร์
 คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
 โทร. 0 4535 3700 ต่อ 3736

คุณวุฒิ ปรัชญาดุสิตบัณฑิต (โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร (2552)
 ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (โบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยศิลปากร (2544)
 รัฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2539)

การอบรม

- โบราณคดีได้น้ำ จัดโดย สำนักโบราณคดีได้น้ำ กรมศิลปากร
 กระทรวงวัฒนธรรม (2549)
- UNESCO Museum to Museum Partnership Project: Lampang
 Temples Pilot Training in Collections Management จัดโดยองค์การ
 UNESCO มหาวิทยาลัย Deakin ประเทศออสเตรเลีย และ
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2552)

ประสบการณ์การทำงาน

2553 - ปัจจุบัน อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
 2550 - 2553 นักวิชาการ ศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ คณะสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 2546 - 2550 ผู้ช่วยนักวิจัย โครงการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาล้านนา
 คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ผลงาน

- ภาชนะดินเผาหริภุญไชย (บทความ) (2550)
- พระพุทธรูปไม้ (งานวิจัยร่วมศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ) (2551)
- การทำทะเบียนและบัตรรายการพุทธศิลป์ล้านนา (บทความประกอบการอบรม) (2552)
- WIANG KUM KAM VOTIVE TABLETS: THE BUDDHISM RELATIONSHIP OF ANCIENT COMMUNITIES. (บทความในการประชุมนานาชาติ) (2552)
- การศึกษาเปรียบเทียบพระพุทธรูปไม้ที่พบในเขตเมืองเชียงตุง รัฐฉาน สหภาพพม่า กับพระพุทธรูปไม้ที่พบ ในเขตอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (งานวิจัยร่วมศูนย์โบราณคดีภาคเหนือ) (2552)
- แนวความเชื่อในเวียงกุมกามจากสมัยอาณาจักรหริภุญไชยถึงสมัยพญามังราย สร้างเมืองเชียงใหม่ (บทความ) (2553)
- A Lesson of Local Museum Management: Pong Sanuk Temple (บทความในการประชุมนานาชาติ) (2553)